

lució semàntica pejorativa, en tots aquests casos, ben pròpia de manlleus fronterers; i quant a aquests hapxos són d'una trad. dels Psalms solament accessible a Rohegude i que té aire de ser d'occità pirinenc i de c. als Ss. XIV-XV.³

En conclusió, res d'autòcton enlloc, almenys amb la nostra significació i forma.⁴ Per això els romanistes poc, i poc bo, digueren de l'etimologia d'un mot, tanmateix tan important. Inútil refutar la insinuació de Parodi (*Rom.* XVII, 68) que tingui alguna afinitat amb el ll. INFANS, per més que en italià pugui haver arribat a formar-se *fantino*, -ina: l'obstacle fonètic del fermísim -NR- és absolut (ja ho diu el *REW*¹, s. v.). La de Montoliu (*BDC* IV, 15-17), derivat de FETUS 'embrió, nou-nat', és d'una impossibilitat fonètica quasi tan evident com la de Parodi, però molt més increïble des del punt de vista formatiu (*fantino* almenys existeix, *FETINUS mai); i inversemblant en l'aspecte semàntic, atesa la història que n'hem traçat més amunt i el fet que el femení *fadrina* és tan antic com *fadri*. El qui troba notable que un mot d'aquest significat hagi pogut estendre la seva aplicació fins al nou-nat, mostra un estrany desconeixement dels fets que constatem en la història de tantes denominacions romàniques, com els cast. *mozo*, *muchacho*, *rapaz*, fr. *garçon*, etc. Tot hom rebutjà la pensada de Montoliu (Moll que s'hi havia engrescat en les notes juvenils de *BDLC* XIII, 355-6, i *AORB* II, 39, també la rebutja en *AlcM*).

Incomparablement superior és la idea de basar-se en un deriv. de FRATER. La idea va partir en realitat de Schuchardt, en el seu llibre *Bask. und Rom.* (*BbZRPb.* VI, 54-5), que ho digué a propòsit d'un mot basc i bearnès, provinent de FRATERNA per FRATER(N)TA(S): bearn. ant. *faderne* «compagnie, association, confrérie» (Lespy-Raymond, p. 391), d'on el basc *balderna* 'germandat', 'comunitat, poblet'; hi ha dissimilació de les dues R, la primera de les quals, canviada en I, passa a la fi de la síl·laba, mentre que en bearnès la dissimilació l'elimina: això li féu comprendre que *fadrine* (el catalanisme bearnès) vindria també, amb tal dissimilació, de FRATR-INA. I, adonant-se que en bearnès era un manlleu del català, li donà la clau de l'etimologia de l'important mot nostre. De Schuchardt sens dubte ho reberen I. Pauli,⁵ M-Lübke (*REW*³, 3485) i Wartburg (*FEW* III, 1933, 765b). Perquè a Schuchardt llavors ja no se li pogué escapar que l'ètimon coincidia amb el que ja s'havia suposat per a l'oc. ant. *frairi(n)* i el fr. ant. *frarin*, per més que aquests tinguin un significat força diferent del nostre mot.

En llengua d'oc el mot apareix en bastants trobadors del S. XII i primera meitat del XIII —Montaudon, *Crozada*, Marcabré, etc.—, veg. Rayn. III, 381b, i *PSW* II, 583. En els dos primers el significat és net i clar: 'pobre', oposat en termes explícits a *ric* o *manén*: «e aurà-n'i tans d'autre de rics e de *frayris*»⁶ (ri- mant amb *Angevís*), «Manens e *frairis* foron companhó, / anavo per via cum autre baró / --- / Manens escomés lo *frairi* primiers / ---». En canvi en els altres quatre poetes que l'usen, Rayn. tradueix sobretot «méprisable» i defineix «vil, misérable, odieux, mé-

prisable, mauvais».⁷

En francès antic *frarin* fou molt corrent en els segles XII i XIII, i es tradueix «pauvre, misérable, malheureux, mendiant», també «vil, lâche, abject», «pénible, dur» (chose), i en Chrétien de Troyes «avare»: Chretien sol, en efecte, l'usa ja almenys tres vegades (trad. «armselig, geizig» per Förster-Breuer), en *Guill. d'Angleterre*, el *Gral* i el *Chev. de la Charrette*. Apareix encara algun cop en Guillaume de Lorris i algun fablel, que potser són ja de princ. S. XIV, i després desapareix bruscament,⁸ sense que en quedi gaire rastre en els patuosos actuals, si no és el norm. *frarin* «dolent, chétif».

L'explicació del canvi semàntic en oc. i fr. ja la veié Gachet, publicador del *Chevalier au Cygne* de Chretien (i d'ell la recullen Diez, *Wb.*, 587, Levy i Wartburg): FRATR-INUS era un bon nom per a frares joves, humils, llecs, ignorants, i en particular eren comparats al *Poverello* (notem -ello!) per antonomàsia, Francesc, i els seus imitadors; el fraret pobre, llec i jove, era sovint usat com a mendicant, o captava ell pel seu compte. D'ací després les evolutions pejoratives que hem vist: cap a 'avar' d'una banda, d'altra banda cap 'abjecte, menyspreable', i, com pertot arreu, des de 'miserable' es podia passar a 'dolent' (pensem en el sentit moral pres també per aquests dos mots).

Possiblement podem fer valer un text, que seria decisiu en aquest sentit, per al sentit dels mots gal·loromànics, tant com confirmador que aquesta etimologia és verament també la del mot català. Extractant i en part reproduint un text molt antic dels Hospitalers, que data de l'any 1181, publica MiretS aquestes línies: «la casa del Espital solia tenir un ffrare sabater e dos *fradis*, qui aparelaen les sabates veyles, les quals se dauen per amor de Déu» (*TemplH*, p. 541); no sé si algun detall no està modernitzat en aquest text de data tan arcaica; però diversos detalls de grafia i llenguatge indiquen que, fins si hi ha retoc d'edat posterior, s'hi han conservat formes d'un original molt arcaic: aquest *fradis* sembla ser un plural rossellonès (templers del Mas-Déu potser?); i si ací hi ha la R a la primera síl·laba pot ser per conservació de la primera R de *FRATRINUS (la dissim. ací en la segona), causada pel fet que influa la connexió percebuda amb *frare* i FRATER, a causa del caràcter de la cosa i del context (res a veure, doncs, amb la grossera metàtesi moderna i mallorquina). Sembla, doncs, que aquests hospitalers usaven llavors *FRATRINUS, amb plena consciència del valor etimològic, per designar els frares auxiliars que ajudaven el frare sabater. Justament eren, o venien a ser *fadrins de sabater*, en el valor modern del mot, el valor, per dir-ho així, menestral i gremial de *fadri* 'aprenent'.

El que és ben clar, en tot cas, és que, pel costat fonètic, no hi ha ni el més lleu escrúpol a fer valer contra l'etimologia *FRATRINUS, ni contra l'evolució *fadri* en català (cf. *padri* PATR-INUS, *madrina* MATR-INA): davant l'accent, i en la combinació ja llatina -TR-, el resultat havia de ser -dr-, mentre que en la combinació separada -TER el resultat -re era normal, segons la llei